

ЗНАЧЕННЯ ДАХУ В БУДІВЕЛЬНИХ РИТУАЛАХ КИТАЮ

Звичайне повсякденне життя селянина спливало зовні спокійно і просто. І все ж воно також мало певні глибоко вкорінені звичаї та обряди, які показують нам, наскільки потребували уваги та обачності різні напрямки діяльності, почуття і мислення народу, попри всю монотонність його щоденної роботи. Така важлива подія, як планування, закладення і спорудження власної оселі, супроводжувалася в традиційній культурі різноманітними обрядами, які пов'язувалися, очевидно, з намірами гарантування благодатної магії. Застосуванням численних засобів намагалися захистити будинок і двір від всілякої можливої небезпеки, хвороб, крадіжок, блискавки і шкідливих комах, а також виклопотати для мешканців оселі щастя і благословення. Так само як вся сукупність, що включала в себе саму будівлю та її мешканців, так і окремі її частини вимагали ретельної уваги і відповідного поводження. При цьому кожна сім'я не тільки сама виконувала приписи певних звичаїв, а й була захищена, щоб так само поводитися мешканці сусідніх осель і всього села в цілому [Sartori 1911, 1]. У традиційних уявленнях про людське тіло рух догори пов'язаний із творенням, синтезом, а додолу – з руйнуванням. Так і в уявленнях про дім: будівництво було пов'язане з напрямом угору; крім того, у ворожіннях і прикметах “верх” був пов'язаний з уявленнями про багатство й плодючість. Житло виконувало сакральні функції моделі світу. Дах репрезентував небосхил, сам дім чи підлога – землю, підпілля ототожнювалося з підземеллям, чотири сторони світу уособлювали чотири напрямки світу, чотири сторони космічного простору [Benedyktowicz Danuta, Benedyktowicz Zbigniew 1992, 25]. Не становила винятку й китайська архітектура, де дах, який накривав будівлю, й тераса, на якій та стояла, мали символічне значення. “Небо накриває, а земля несе”, – говорилося в стародавніх текстах [Eberhard 1986, 287]. Такі ж приклади є в культурах Сибіру, що особливо довго зберігали космічну символіку своїх жител. Із житлом співвідносилися не лише певні елементи ландшафту, а й Всесвіт у цілому.

Через це вже закладання будинку потребувало проведення певних жертвних обрядів. Жертви ці можна поділити на кровопролитні та безкровні, у вигляді їжі та питва, а також офіри для висловлення прохання і подяки. У давні часи для цього передбачалися людські жертви, однак пізніше частішим було застосування в ролі жертви тварин і птахів, принаймні скроплення їхньою кров'ю споруди [Sartori 1911, 3]. У Китаї при будівництві житла застосовували черепицю червоного кольору, оскільки вважалося, що цей колір відганяє злих духів. Черепицю прикрашали гірляндами з червоної матерії чи виробами з червоного паперу і мазали кров'ю з гребеня півня (червоний колір), якого приносили в жертву. На даху і по боках будинку прикріплювали покрішки з червоного глиняного посуду, а на фронтоні – червону черепичину з трьома цятками [Seligmann 1985, 258]. До жертвоприношення тварини на даху, кров якої мала стікати по схилах покрівлі, вдавалося чимало народів світу, від Індонезії до Балкан. Обов'язковим матеріалом при будівництві житла було, звичайно ж, і дерево, яке, на думку китайців, відрізняло помешкання живих від

помешкань мертвих. З нього робили балки, що підтримували дах – сакрально значущу частину будівлі, оточену віруваннями й обрядами. Дерево для сволака мало зберігатися в ретельно обраному, сприятливому місці. Жінкам і дітям не дозволялося сідати на нього, наступати чи забруднювати [Ruitenbeek 1993, 8, 62].

Щоб звести будинок, у Китаї потрібні були план, тесля, за необхідності – муляр, геомант і гроші. Загальний ефект приділення уваги космо-магічним міркуванням під час багатьох критичних стадій у будівництві й умеблюванні житла був той, що весь процес ставав обачнішим і прагматичнішим, незважаючи на те що він включав багато очевидно ірраціональних елементів. Як обговорювалося в середньовічних китайських порадниках, будівництво будинку було не тільки складним, а й несло в собі потенційне банкрутство, навіть коли родина була багатою, й тому мусило проводитися з розсудливою обережністю. Письменник доби Сун на ім'я Юань Цай включає розділ про проекти будівництва з порадами для інших освічених власників до своєї відомої роботи “Напучення для суспільного життя” (“Ші фань”, 1178 рік) – наприкінці третього розділу книги під назвою “Керування родинними справами”. Юань пояснює, що спорудження будинку є проектом, за який навіть багаті родини не можуть легко взятися. Його опис маніпулювання господарем з боку будівельника звучить дуже сучасно: “Збудувати будинок – це дуже складний проект для родини. Навіть ті, хто вже в середньому віці й знайомий зі стежками світу, не є обізнаними в будівництві. Природно, це навіть гірше для тих, хто має мало досвіду! Мало хто з них врятується від руйнування своїх родин”. Коли людина починає будувати, то спершу обговорює свій план із майстром-будівельником. Головний страх майстра-будівельника той, що людина відмовиться будувати, коли почує ціну, тому він зберігає обсяг невеликим і ціну низькою. Власник планує проект відповідно до своїх статків і вирішує будуватися. Тоді майстер-будівельник поступово збільшує розмір, аж доки вартість не зросте кількаразово, перш ніж будинок наполовину закінчений. Власник не може зупинити здійснюване будівництво посередині, тому він позичає гроші чи продає десь землю. Майстер-будівельник, задоволений, справляється з більшою спорудою, збільшивши витрати на роботу навіть ще більше. “Я радив би людям будувати будинки поступово протягом десяти років або й більше. Таким чином, коли будинок буде зроблено, родина залишиться заможною, як до того. Спершу обміркуйте закладини; зрівняйте високі місця і насипте низькі. Можливо, будуйте стіни й викопуйте ставки. Робіть це поетапно, плануючи витратити понад десять років. Далі обміркуйте рівень і якість потрібних матеріалів, аж до деталей, таких як кількість колод на балки і бамбук для огорожі. Щороку купуйте щось згідно з потрібною кількістю і негайно їх обтісуйте. Плануйте, щоб усе було готове за десять з лишком років. Знову-таки, обрахуйте, скільки черепиці й каміння ви потребуватимете; плануйте використати будь-які ресурси, що у вас залишилися, щоб постійно їх накопичувати. Навіть заробітна платня не повинна обговорюватися під впливом миттєвого імпульсу. Таким чином, родина, що спорудить будинок, буде така ж заможна, як і до того”. Юань Цай не говорить про використання ритуальних спеціалістів, але застерігає проти нестриманості будівельників, коли ті намагаються надмірно будувати, виходячи за межі бюджету родини, що найняла їх. Космологічні й магічні наміри житлобудування справді могли допомогти родині успішно втілити одне з головних рішень у житті й таким чином сприяли в пошуку домашньої гармонії [Кнарр 1999, 50–51; Вгау 1997, 159–160].

Юанів “майстер-будівельник” був, найімовірніше, теслею, бо теслярство розглядалося як найважливіший елемент у будівництві. У пізньому імперському Китаї були будівельні експерти, що могли б вважатися архітекторами. Після консультації з власником щодо його будівельного проекту вони робили малюнки, плани, креслення в розрізі чи навіть моделі їхньої ймовірної роботи з пап'є-маше. Деякі родини породжували спадкову низку архітекторів, як-от родина Лей, яка проектувала

палаці довкола Пекіна із XVII до XIX століття. Для простіших будівель не було архітектора. Власник сам міг зробити паперову модель, аби показати будівельнику, що він хоче, або ж міг попрохати теслю скопіювати частини будинків інших людей, які йому припали до душі [Bray 1997, 160].

Недарма наймання для будівництва професійного теслі порівнюють із залученням ритуального спеціаліста [Chau 2008, 145]. У китайських класичних і в пізньоімперських популярних енциклопедіях тесля розглядався як представник переважно мистецького прошарку. Його вміння (цяо) були вкладені в термін, який містив ту саму двозначність, що й craft або ж artfulness в англійській мові: він включав причетність до бешкетництва, а також ідею спритного, старанного й чесного митця. У пізньоімперські часи теслі в містах були професіоналами, організованими в цехи, навчаючись свого заняття в підмайстрах, потім працюючи як мандрівні ремісники, аж доки не зможуть сплатити внесок за приєднання до цеху й створити крамницю. Але в селах, як видається, вони могли бути людьми, що працювали побічно й не мали навіть повного набору інструментів. Мистецтвознавець Клаас Рюйтенбеєк цитує китайський текст 1850 року, який говорить, що в селах господар має подбати про всі інструменти й матеріали. Це робить будівельні проекти стомливими, каже автор, але не забезпечує якості фінальної будівлі. Хоча найбідніші селяни мусили часто будувати свої будинки самі з допомогою родини чи сусідів, виглядає, що тесль регулярно наймали навіть для малих за обсягом будівельних робіт, таких, як “крита соломною будівля із трьома прогонами”, збудована в 1790 році [Ruitenbeek 1993, 20, 23; Bray 1997, 160–161].

Місце для будинку обиралося кимось, хто мав геомантичні вміння (певні пасажі в “Лу Бань цзін”, або “Каноні Лу Бая”, він же “Канон теслі”, показують, що багато домовласників були здатні робити певні геомантичні розрахунки самі; для бідних і неписьменних, якщо не було грошей найняти професійного геоманта, “тесля також міг би виконати геомантову роботу”) [Ruitenbeek 1993, 6, 159; Bray 1997, 165]. Деякі геоманти спеціалізувалися на виборі місця для будинків, інші – на виборі місця для могил, ще інші – на виборі місця для колодязів. Штефан Фойхтванг та інші антропологи й етнологи, які вивчали геомантию в селах Південного Китаю, припускали, що геомантичні експерти вважалися своїми клієнтами належними до письмовної еліти й на Тайвані в новітній час титул сяньшен, який означав магістра або вченого, давався геомантам [Feuchtwang 1974, 115; Seaman 1992; Hayes 1985, 94; Bray 1997, 165]. Професійні геоманти, ясна річ, не розглядалися справжньою елітою як їхня соціальна рівня, але місцеву шляхту також могли запрошувати для геомантичних порад їхні неосвічені сусіди. Держслужбовець і за сумісництвом історик-краєзнавець Джеймс Вільям Гейс виявив, що в Гонконзі в 1970-х роках “геоманти, які діють у нашій місцевості... розподіляються на дві групи: популярні приїжджі з гарною репутацією з інших місць і місцеві особи, зазвичай із прошарку шкільних учителів та дрібної місцевої шляхти. Останні бралися за роботу з цікавості й потреби мати якусь заняття й, звичайно, у випадках, що містили прохання від їхніх друзів і родичів, зі взаємного обміну люб’язностями та обов’язку”. Справи, здається, були великою мірою такі самі в пізньому імперському Китаї, де той, хто провалив іспити на посаду цивільного службовця, міг також вирішити жити зі своєї філософської експертизи – за допомогою врегулювання як геомант [Hayes 1985, 95; Bray 1997, 159, 165–166].

Так що не всі експерти, включені в спорудження будинку, мали справжню книжну освіту, однак їхні знання й уміння завжди покликалися на авторитет писаного слова. Це не можна стверджувати щодо всіх форм технічної компетенції в Китаї і, можливо, стосується статевого розподілу технологій. Наприклад, уміння ткати, в якому часто вправлялися чоловіки за пізнього імперського періоду, але яке традиційно визнавалося жіночим, передавалося без будь-якого посилення на авторитет

текстів. Проте всі вміння, що входили в проектування й спорудження будинку, були чоловічими. Окремі теслі були часто неписьменними, але, незважаючи на це, кожна майстерня мала обшмуглану рукописну копію свого сакрального тексту – “Лу Бань цзін” – і їхні практичні розрахунки при обробці дерева всі були продиктовані магичними обчисленнями особливої теслярської лінійки. Фактично кожна стадія спорудження будинку була позначена актом писання, від геомантичних розрахунків, які стосувалися вибору місця будівництва, через позначення й тесання кроків, до заключного писання амулета для сволока, щоб позначити завершення будівництва. Цей магично-космологічний текст, як і моральний та історичний текст неоконфуціанського простору, за словами етнолог Франчески Брей, був вплетений у саму тканину будинку [Brau 1997, 166].

Коли головні характеристики місця будівництва були ретельно дотримані, за безпосередньо будівельні завдання китайці традиційно також бралися серйозно, виходячи з послідовності й вибору часу, щоб забезпечити гармонію. Спорудження будинку розглядалося як щось більше за простий монтаж будівельних матеріалів, серію технологічних операцій. Як і вибір ділянки й розташування житла, будівельний процес часто був високоритуалізованим, із космологічними й магичними зусиллями, якими намагалися відвернути можливість небезпечних дій з боку як тесль, так і мулярів. Теслі й мулярі могли консулюватися в практика феншую, за посібником “Лу Бань цзін” або ж альманахами щодо кращих діб і годин, аби виконати найсуттєвіші будівельні завдання – рубання дерева, вирівнювання будівельної ділянки, копання землі, встановлення кам’яної основи, встановлення теслярського помосту, надання форми дереву, встановлення колон і балок, підняття гребеневого бруса, визначення нахилу даху, укладання цегляної стіни, втрамбовування глиняної стіни, укладання черепиці на дах, мощення долівок, штукатурні роботи на стінах, встановлення дверей, спорудження кухонної печі, підмітання долівки, копання колодязя, спорудження корівника – й, нарешті, входини, серед багатьох інших акцій. Кожна з них сприймалася як критична точка, яка вимагала пильної уваги, щоб підвищити гармонію й відвернути нещастя.

Поза міркуваннями вибору сприятливого часу, щоб прикликати удачу й запобігти нещастям, застосовувався комплекс пожертв, оберегів і талісманів, навіть коли дотримувалися підходящих дат і годин. Ритуалізовані практики цього гатунку, які варіювалися від одного місця до іншого, в Китаї традиційно підкріплювалися складним набором вірувань і ритуалів. Хоча й не настільки загальні й поширені, як раніше, такі традиційні практики могли траплятися ще й наприкінці ХХ століття. Спорудження будинку в традиційному Китаї святкувалося з таким самим залученням родини й сусідів, як шлюб, народження дитини або смерть. Етнологи, зокрема Роналд Дж. Кнапп, висвітлюють деякі із захисних дій, які вживалися під час спорудження дому, щоб підготувати житло до безпечного, успішного й гармонійного володіння власниками.

Особлива увага, що приділялася початку справи, спиралася на визнання, що “фізичний універсум є населеним силами, які, з одного боку, можна оформити або змусити вплинути на житло й тих, хто живе в ньому, а з другого боку, можна недоглядом або поганим керуванням викликати в них згубну реакцію”. У місцевості Веньчжоу в Чжецзяні купа розмальованих кіновар’ю та сріблом грошей для духів, а також п’ять дощечок із персикового дерева за звичаєм закопувалися на місцях будівництва. Фрукти, ладан і свічі, в супроводі феєрверків, приносилися в жертву, щоб умилювати місцеве божество-покровителя Туді Гуна (Бога Землі), тому що ґрунт було потурбовано, а це, як кажуть, вивільняло недобрі сили. Куряча кров, яка, за повір’ям, відлякувала демонів, бризкалася тоді на місце будівництва, щоб стримати ці темні сили. Не тільки прочитані ієрогліфи, а й сокровенна каліграфія, котра, як вважали, володіє величезною силою сама по собі, навіть сьогодні пишуться як

обереги на дощечках із персикового дерева й адресуються чотирьом головним напрямкам світу (центр часто включається як п'ятий напрямок), коли будівництво розпочате. Разом із написаним словом на позначення духа (лін) супутня духовна енергія, як думали, здатна запобігти невдачі. На багатьох територіях Південно-Східного Китаю червоний паперовий вимпел зі словами “Цзян-тайгун тут, починайте справу, жодного лиха не станеться” іноді чіпляється до місця будівництва й утримується на місці великими каменями. Захист мудрого міністра давньої доби Чжоу, Цзяна Цзи-я (Цзяна-тайгуна), прикликався на багатьох критичних стадіях спорудження дому. Іноді зображений з батогом в одній руці і жовтим прапором – у другій або представлений тотемними словами, що воскрешали в пам'яті образи його відважних діянь, Цзян-тайгун, як досі багато хто вірить, був здатен відвернути будь-яке нещастя [Knapp 1999, 40–41].

Коли справа була розпочата, увага зверталася на вирівнювання фундаменту, для чого використовували ватерпас або висок, далі – на втрамбування землі пальовими молотами й, нарешті, на розміщення кам'яних цоколів або фундаменту з валунів, аби підтримати стіни й колони. Використовуючи молоти, зроблені з дерева, каменю чи металу, один трудівник або мала групка робітників втрамбовували землю, доки вона не ставала достатньо твердою, щоб нести будівельне навантаження. Коли робітники підіймали й опускали кам'яні молоти в околицях Пекіна на початку ХХ століття, вони співали як добре відомі, так і імпровізовані “трамбувальні пісні”, що оповідали моралістичні казки чи переповідали історії з романів і драм.

Оскільки правильне місцерозташування житла ставало надійним завдяки розташуванню його головних воріт, особливо турбувалися про їхнє встановлення. На вільному в усіх інших відношеннях місці будівництва часом уживалися дві стійки з дерева чи бамбука й одна перекладаина, щоб створити тимчасову дверну раму, орієнтація якої вирішальна у визначенні регулювання гребеневого бруса. В обряді, званому “встановлення дверей” (аньмень), перш ніж підняти інші колони чи балки, до зрубу додається щонайменше одна стрічка червоного паперу з ієрогліфами (аньмень да цзі, ‘Щастя зі встановленням дверей!’).

Чимало частин конструкції мали особливий ритуал встановлення або магічне значення. До них належали головні ворота й внутрішні двері, головні колони на кожному розі основної будівлі, ліжка й головний гребеневий брус, або сволок. Спеціальна увага завжди приділялася підніманню дерев'яних колон (лі чжу, лі му, або шу чжу) і гребеневого бруса (шан лян), найбільш цінного компонента дому й важливої опори для даху. Фольклористи записали аспекти цих ритуалів у кількох частинах Китаю протягом років, зазначаючи, що загальні моделі залишались одними й тими ж, хоча й менші особливості варіювалися від місця до місця. Особливо зважали на відбір, визначення часу й встановлення кутових і передніх колон, багато з яких були позначені сприятливими фразами, але ритуал, який їх супроводжував, бліднув у порівнянні з гребеневим брусом.

Фрагменти ритуальних практик шан лян (піднімання гребеневого бруса), ретельно зібрані зі спостережень китайських і західних науковців протягом ХІХ століття, вказують на багаті урочистості зі значним символічним значенням. У Гуандоні й Гонконзі гребеневий брус часто фарбувався в червоне, подекуди в інших місцях він залишався природного кольору. Підняття його могло бути здійснене тільки в особливо сприятливий день. У Східному Чжецзяні підняття гребеневого бруса традиційно збігалося з припливом або повним місяцем – у надії, що домогосподарство буде так само повним достатку й повністю в гармонії. На чжецзянському архіпелазі Чжоушань вважалося особливо вдалим підняти гребеневий брус під час невеликого дощу, бо це було знаменням зливи майбутніх багатств [Knapp 1999, 41; Bray 1997, 164]. Як і повсюди в Китаї, обереги, талісмани й одиночні чи паралельні прапори, зроблені з червоної тканини чи паперу, на яких були написані доброзичливі

висловлювання, завжди прикріплювалися до гребеневого бруса перед його підняттям. Дереворит на червоному папері, який вішали на гребеневому брусі в Чжанчжоу (провінція Фуцзянь), включав не тільки знаки тайцзі в центрі та символ багуа, що їх оточував, а й міради сприятливих візерунків і слів. На островах узбережжя Східного Чжецзяну, за повідомленнями китайських дослідників, зазвичай використовувалися зелені паперові прапори. Ось кілька фраз, які бачили причепленими до гребневих брусів у провінції Чжецзян ще зовсім недавно:

“Удача з підняттям гребеневого бруса.

Захисник Цзян-тайгун тут”.

“Самець і самиця фенікса обоє тут.

Хай п’ять удач сяють яскраво”.

“Хай пурпура полярна зірка сяє яскраво.

Вранішнє сонце встає зі сходу”.

“Тайгун тут; жодного лиха не трапиться”.

Як запобіжний захід від пожежі, іноді турбувалися про те, щоб уникнути написання чотирикрапкового кореня, що означає ‘вогонь’, в основі ієрогліфа на позначення ‘сяти’, замінюючи їх натомість тільки трьома крапками, щоб позначити ‘воду’. Існував всеохопний список підходящих двовіршів для підняття гребеневого бруса, інших значущих актів у будівництві і входженні в житло [Knapp 1999, 42].

У магічних термінах сволок репрезентував долю родини, що житиме в будинку [Bray 1997, 164]. У китайських будівельників був звичай, встановлюючи цю верхню балку даху будинку, запускати фєсрверки та вшановувати її або духів, котрі панували над ґрунтом, на якому мав стояти будинок [Williams 1974, 24]. Часто згадуваними з боку спостерігачів XIX – початку XX століття були “пісні на підняття гребеневого бруса” (шанлян ге), що співалися головним тєслею. Його помічники теж відповідали йому співом. Іноді ці традиційні пісні скорочувалися до простого виголошення: “Підніміть його! Щастя й удачі!” Коли гребеневий брус був піднятий, у місцевості Нінбо провінції Чжецзян тєсля здійснював жертвне узливання, розбризкуючи вино з пляшки на гребеневий брус, а тим часом співуче проказуючи такі сприятливі й корисні слова:

“Проливаючи вино на гребеневий брус до голови лазурового дракона, сини й онуки пізніших поколінь досягнуть вершини;

Проливаючи вино на гребеневий брус до середини лазурового дракона, сини й онуки пізніших поколінь будуть єдиними;

Проливаючи вино на гребеневий брус до ніг лазурового дракона, сини й онуки пізніших поколінь лишать свій знак;

Разом розсипаючи довкола тацю квітів, вони стануть першою родиною в Нінбо”.

Голова родини віддячував роздаванням маленьких паперових пакуночків грошей усім працівникам на здійснюваному будівництві. Більше того, в багатьох місцевостях Південно-Східного Китаю було прийнято, щоб друзі та родичі допомагали відзначати сприятливу подію підняття гребеневого бруса, приносячи в дарунок виготовлені на парі булочки, свинину й живих курчат, які ставилися на стіл як пожертви. Оскільки вони уособлювали достаток, тільки половину таких подарунків споживали в їжу цього дня, а решта поверталися тим, хто їх приніс, аби вони могли забрати їх додому.

“Лу Бань цзін” ставив умовою подібний, але більш розроблений набір жертвоприношень, включаючи портрет буддійського майстра Пу Аня (можливо, вчителя автора, Лу Баня), жертвні гроші п’яти кольорів, квіти, м’ясо трьох тварин, фрукти й вино. Від тєслів і мулярів очікувалося додання на стіл пожертв деяких їхніх знарядь – безміна, десятифутової лінійки, маркера ліній і косинця. У Китаї підняття гребеневого бруса завжди поєднувалося зі святом для тєслів і мулярів, а також для

сусідів і родичів, які допомагали. Для традиційного періоду дослідники згадують додатковий об'єднаний підсумок ритуальних будівельних практик у Східному Китаї та певні обряди, які проводилися етнічними меншостями на периферії країни.

Навіть зараз, хоча є мало авторитетної документації, що повні практики шан лян поширені в Китаї в наш час, польові дослідження, що тривають, і випадкова інформація підтверджують стійкість багатьох пов'язаних ритуальних народних практик, принаймні на регіональному рівні. Недавні польові спостереження ритуалів шан лян, цілком подібні до згаданих у “Лу Бань цзін”, були зроблені фольклористом Цзяном Фанєм у Ліцзятаї, Кайюані та в інших районах сільської провінції Ляонін у 1994 році. Згідно з традицією ритуали шан лян повинні проводитися майстром-теслею, але Цзян спостеріг, що це не завжди було правилом в останні роки. Однією з причин цього є факт, що за три десятиліття після 1949 року будівництво на селі велося обмежено. Більше того, проводилися періодичні кампанії з викорінення забобонів, які часом фокусувалися на репресіях ритуальних спеціалістів. Як наслідок, на час, коли економічні реформи викликали будівельний бум наприкінці 1970-х, виявилася недостатньою кількість досвідчених ремісників, але навіть ще менше було тих, хто мав добре відточені ритуальні вміння. Щоб компенсувати цю нестачу, у випадку, про який повідомляв Цзян, пару вправних мандрівних тесль, які одночасно були ритуальними спеціалістами, повсюдно запрошували здійснити ритуали шан лян, хоча вони й не відігравали жодної ролі в реальному теслярстві.

Згідно з Цзяном, кожна з основних будівельних дій, які передували фактичному підняттю гребеневого бруса, супроводжувалася виголошуванням римованих віршів, що “приносять щастя”, вихваляють якість сировини та вміння тесль і прикликають удачу. На обраний день необроблена колода, що мала стати гребневим брусом, розміщувалася на козлах і “оброблялася”, тобто описувалася послідовність від її зрубування й транспортування до вимірювання й надання їй форми. На столі-басянь у дворі посудина наповнювалася “п'ятьма зернами”, що варіювалися від місця до місця залежно від специфічних хлібних зерен, а три палички пахоців вставлялися в неї. З одного боку встановлювався теслярський косинець, а з другого – полінієна чорнилом рулетка. Поряд були приготовлені на парі булочки, їжа, горщик із вином, тарілки й палички для їжі. Коли пахоці запалювалися, співуче читалася серія римованих віршів, аби звеличити Лу Баня, майстерного ремісника V століття до н. е., святого покровителя теслярів і мулярів, який мав репутацію укладача канонічної “Лу Бань цзін”. Середня секція гребеневого бруса прикрашалася поєднаними тайцзі та багуа, часом намальованими прямо на брусі, а іноді надрукованими чи намальованими на аркуші паперу, прикріпленому до нього. Цзян Фань нагледів загальну пару двовіршів скрізь по провінції: “[Цзян] тайгун тут” і “Всі духи складають повноваження на його користь” [Knapp 1999, 42–44; Ruitenbeek 1993, 69]. Восьмигранні мідні монети (багуа цянь), краще за все періоду імператора Хунлі у XVIII столітті, інколи прибивали до горизонтального бруса на півночі провінції Ляонін як захисні амулети, і це супроводжувалося замовлянням:

“Перший гвіздок – для золота, другий – для срібла,
Третій – аби Бог Багатства не йшов за ворота,
Четвертий – для надійності на роботі,
П'ятий – для п'ятьох синів, які складають імперські іспити,
Шостий – аби справи йшли гладко,
Сьомий – щоб сім зірок яскраво світили і щоб сім'я мала чашу багатства навіть після того, як організувала шлюбні для синів та дочок,
Коли я забиваю гвіздок багуа – висока посада і велике багатство на десять тисяч весен”.

На додачу до символічної мови це замовляння було сповнене ієрогліфами, які мали сприятливі омофонні відносини, тобто перегукувалися з різними позитивними, гарними словами.

Коли забивання гвіздків було закінчене, брус з одного кінця до іншого поливали вином із глечика, одночасно набором віршів закликаючи шляхетні посади для господаря. Коли це було здійснено, власник вигукував: “Настав сприятливий час!”, а тесля відповідав: “Підняти брус!” Брус повільно піднімали тросами у супроводі вибухів хлопавок, доки він не опинявся зверху колон, де тесля надійно його закріплював. Ті, хто стояв на даху, вішали на брус червону тканину, що приносила щастя. Потім працівникам безпосередньо вручали гроші, загорнуті в червоний папір, хоча Цзян Фань повідомляє, що за традицією червоні пакети з грошима для них просто клали на стіл.

Близько кульмінаційної точки ритуалу захочений головний тесляр залазив на брус і “пробігав уздовж балки”. Коли він перевіряв, чи надійно встановлений брус, то промовляв:

“Фенікс не сідає там, де нема скарбів.

Сьогодні він сидить на кінці бруса.

Одним помахом моєї сокири цей дім навечно стане міцним.

Міцний на десять тисяч років, процвітаючий на десять тисяч років, багатство і становище, перша родина”.

Щоб завершити ритуал, з верхівки бруса головний тесляр по черзі кидав п’ять зерен. Їх кидали на п’ять сторін, коли майстер звертався до п’яти стихій, застосовуючи розмірене примовляння, яке “подолає демонів”. Після того як майстер словесно і символічно знешкодив демонів, із верхівки бруса на кожну з п’яти сторін кидали монети і варений хліб. Кидаючи монети і варені на парі пампушки (маньтоу), майстер-тесля промовляв, що багатства всіх видів – золото і срібло, повна скарбниця, коні і мули – прибудуть на додачу до довгого життя до дев’яноста дев’яти років для господаря будинку.

Цзян зауважував дедалі зростаючу сьогодні популярність ритуалів шан лян з їхніми “піснями, що приносять щастя”, оскільки зростає будівництво будинків. Він говорив, що молоді теслі вчаться в майстрів ритуалу, щоб опанувати церемонії, яких вимагають власники будинків. Згідно з повідомленнями новин і польовими спостереженнями, схожі зусилля траплялися в інших місцевостях Китаю [Кнарр 1999, 45]. Святкова платня для робітників могла включати кондитерські вироби, тютюн і вино. Ці пригощання були частково урочистим відзначенням добре зробленої роботи, але власник міг також думати про них як про підкуп, аби запобігти здійсненню якоїсь чорної магії з боку робітників за цих надзвичайних обставин [Грау 1997, 164].

В окрузі Ланьтянь, на північ від Сіаня, в провінції Шеньсі (Північний Китай), підняття сучасних кроквяних ферм і їхнє забезпечення парованими гребеневими брусами й приєднаними прогонами також було подією для громади, але зі значно простішими ритуальними елементами порівняно з тими, які Цзян Фань спостерігав у провінції Ляонін. На нижньому боці нижчого гребеневого бруса доданий символ тайцзі, а ієрогліфи, що констатують час і дату, а також сприятлива фраза написані просто на дереві. Ці слова можна було прочитати знизу, коли стовп ставився на місце, стаючи в процесі компонентом внутрішнього декоративного значення. Відносно проста, “урочиста й така, що викликає благоговіння”, церемонія супроводжувала підняття і встановлення головного гребеневого бруса над нижчими. Стіл із жертвами, розташований усередині стін і під балками даху, містив тільки кілька вимірювальних пристроїв і теслярських знарядь та дві запалені свічки, поставлені в порожні пляшки, він ставився перед самим гребеневим брусом, у якого кожен кінець був накритий червоною тканиною і було додано кілька жовтих захисних амулетів. Після того як було здійснено підношення Лу Баневі, супроводжуване звуком феєрверків, четверо чоловіків здіймали гребеневий брус на верхівку дерев’яних кроков, використовуючи канати. Як це часто буває в Китаї сьогодні, молодші мешканці

села, здається, мало розуміли специфічне значення ритуалів спорудження й амулетів, які асоціюються з будівництвом, вбачаючи в них тільки “узагальнений символ щастя”. Порівняно з багатими ритуалами Ляоніну ті, що із Шеньсі, виглядали фальшиво і скорочено.

Річні альманахи, які досі можна придбати в Гонконзі, на Тайвані та навіть у деяких місцях на материку, точно визначають сприятливі дати для спорудження конікового бруса – так само, як вони це роблять і для інших будівельних завдань, таких як освоєння землі й встановлення одвірків чи печі. Іноді, коли дата підняття була “незручною” для будівельного підрядника, але необхідною, виходячи з потреб домогосподарства, сам лише гребеневий брус підіймали і встановлювали над тонким настилом, супроводжуючи ритуалом. У різновиді будівництва “згори донизу” стіни будівлі й підпори даху зводилися згодом, дозволяючи прибрати тимчасовий настил, який підтримував гребеневий брус. “Такою є сила Альманаху”, згідно з одним оглядачем на Нових Територіях Гонконгу – етнографом Г’югом Бейкером, який засвідчив справжні обряди в складі такого псевдобудування.

Підготовлений для підняття, цей гребеневий брус включав у себе кілька амулетів, багуа з діаграмою тайцзі, вставленою в нього, а також твердження, написані на самому брусі. Ієрогліфи на верхній частині засвідчували час і дату обряду, ті, що нижче, читалися: “Встановлення стовпів і гребеневого бруса приносить удачу й велику вигоду у всьому, чого прагнуть”. Гребеневий брус встановлювався на місце так, аби написи й амулети було видно кожному, хто дивитиметься на незавершену стелю [Baker 2011, 130; Knapp 1999, 45–46].

Якщо звісити шматок червоної тканини та сито для зерна з гребеневого бруса, це, як вважалося, сприятиме везінню і спричинить рясний врожай зернових протягом року [Williams 1974, 24–25]. По узбережній території Південного Китаю, від Гонконгу і Гуандуну на північ до Чжецзяну родючість і процвітання закликали підвішуванням бамбукового сита, зерен рису в мішечках, зв’язок червоних паличок або штанів із гребеневого бруса чи з карнизів, коли житло було завершене. Квадратні отвори в бамбуковому ситі (коу), як казали, становлять собою “роти” у великій родині. Сподівання на нащадків чоловічої статі підкріплювалися шляхом омофонних асоціацій, що іноді існують тільки в місцевих говірках Південно-Східного Китаю, не в стандартній китайській мові. Наприклад, у Гонконзі і на сусідніх територіях Гуандуну слово для позначення підвісного ліхтаря й слово на позначення сина мають схожі звуки, й тому їхні значення асоціюються між собою. Ліхтарі традиційно підвішувалися над весільним ложем із тієї ж причини, так що “додавання ліхтаря” мало каламбурне значення “додавання сина”. Схожа гра слів пояснює малі срібні ножики, які забивали в гребеневий брус у місцевості Нінбо в Східному Чжецзяні. У діалектах району Гуанчжоу в провінції Гуандун та інших частинах Південного Сходу вимова слова на позначення паличок для їжі (куайцзи) має каламбурний стосунок до “сини прийдуть швидко” (куай цзи), так само як вимова слова на позначення чоловічих штанів (ку) – зі сприятливим китайським ієрогліфом (фу), що означає “скарби, багатство”. “Іноді штани тільки передавалися через балку під час обряду, і я якось бачив, що це сталося зі штанами, недоречно обмотаними навколо живого курчати”, – писав Бейкер; справа в тому, що вимова слів на позначення курчати й доброзичливого є тотожною. Чари від привидів на жовтому папері, приклеєному до гребеневого бруса й замінюваному в міру потреби, також продовжували вживатися в Південному Китаї, щоб протистояти несприятливим обставинам [Baker 2011, 130–131; Knapp 1999, 48].

Із безпечним встановленням гребеневого бруса будівельна основа вважалася завершеною, й увага зверталася на завершення даху, стіни та неконструкційні теслярські роботи. Для звичайних жителів ці завдання виконувалися з відносною простотою й залежали від досвіду ремісників та їхньої обізнаності з певними приписами. Для

більших споруд їм потрібно було мати більше засобів і дотримуватися специфічних принципів і мір, аби зафіксувати нахил даху й забезпечити виміри для формування одвірків і віконних рам [Кнарр 1999, 48–49]. Повідомлення Юань Цяя про те, що відбувається при будівництві житла, є суто світським, як личить представникові освіченої еліти, й оминає будь-яку згадку про геомантию чи про магічну напруженість, яка може виникнути між домовласниками й працівниками. Але, як з'ясували сходознавці, оглядаючи джерела про будівництво, суто технічні знання, які вимагалися від тесль і цеглярів, були невіддільними від магії й ритуалу. Ритуалів, асоційованих із державними будівлями, було мало, але у випадку простолюдної архітектури кожна стадія вимагала космічних обрахунків і здійснення ритуалів. Теслі, геоманти й домовласники часто конфліктували один з одним, кожен намагаючись маніпулювати космічними силами в різний спосіб. Освічені пани могли й нехтувати домашньою магією, але популярні енциклопедії й альманахи подають Юаневу пораду в серії статей про будівництво, в яких зміст і магічні техніки невіддільно переплетені. Ось приклад з енциклопедії “Ваньбао цюаньшу” (“Повної книги міриад дорогоцінностей”):

“Якщо в житловому будинку друга колона пропущена,
Важко буде жити в суміжній кімнаті”.

А ось інший – із “Лу Бань цзін” (“Канону теслі”):

«Проект будинку з трьома латами й одним додатковим прогоном. Коли вже цей малий будинок збудований, він не може бути занадто високим і великим. Колони, що підтримують карнизи, можуть бути заввишки тільки 10 футів 1 дюйм, колони під гребенем даху – 12 футів 1 дюйм. Горизонтальна відстань між двома прогонами становить 5 футів 6 дюймів. (Центральний) прогін між колонами становить 11 футів 1 дюйм завширшки, бічні прогони – 10 футів 1 дюйм завширшки. У такий спосіб (частини) добре збалансовані. Вірш говорить:

“Хто зводить будинок із трьома латами,
За лінійкою Баня мусить стежити за сприятливими вимірами.
Якщо ширина й висота визначені згідно з цим методом,
У майбутньому багато добрих синів буде народжено”.

Скромний будинок із трьома прогонами з його простим невинутим дахом часто траплявся в біднішого люду. Коли тесля обраховував ширину перемички вікна чи дверей або довжину балки, він робив низку космологічних обчислень [Ruitenbeek 1993, 51, 177; Bray 1997, 161–162].

Лінійка теслі вважалася запровадженою згаданим вище Лу Банем, легендарним майстром. Вона була розмічена щасливими й нещасливими позначками. “Баланс”, згаданий у попередній цитаті, був визначений так, що система мір закінчувалася на щасливі позначки: “багатство”, “справедливість”, “бариш” і “багатство”. Тесля мав знати сприятливі й несприятливі дні для різних завдань, від початку будівництва до підвішування завіс на ліжку, й пам'ятати правильний порядок різних завдань. Енциклопедія “Цзябао цюаньцзі” (“Повне зібрання домогосподарських скарбів”), укладена Ші Ченцзінем з Янчжоу й уперше видана в 1707 році, говорить, наприклад: “Тільки після того, як встановлені колони та піднятий кониковий брус, можуть бути збудовані стіни. Не дозволено спершу трамбувати стіну, а тоді будувати будинок. У цей спосіб сформується ієрогліф “кунь” ‘проблема’, який приносить нещастя” (ієрогліф “кунь” складається зі знака на позначення дерева (тут вживаного, щоб позначити дерев'яну конструкцію дому) всередині знака на позначення огороженого місця) [Bray 1997, 163–164; Ruitenbeek 1993, 109].

Добре знані математичні відношення, записані в різних теслярських історичних посібниках [Ruitenbeek 1993, 71–76], допомагали розташуванню лат, котрі лежали в основі даху, що робило можливим привнести вигин у нахил даху. Теслярські косинці й лінійки, розділені на сприятливі й несприятливі одиниці, пов'язані з кольором і

напрямковими асоціаціями чи символами, завжди були важливим знаряддям для тих, хто працював із деревом. Неконструктивні теслярські роботи з вікон і дверей також залежали від футових лінійок і теслярських косинців, поділених на сприятливі й несприятливі інтервали, які стосувалися багатства, хвороби, розлуки, справедливості, становища, нещастя, шкоди й кореня (щастя). Кожен із восьми “дюймів” був коментований пояснювальним віршем. Особлива увага завжди приділялася вимірюванню дверей, вікон, столів і ліжок, щоб забезпечити, аби розміри випадали всередині сприятливих інтервалів і, таким чином, віщували добро для домогосподарства. На Тайвані основна й “щаслива” висота, ширина й глибина жител були традиційно визначені складною системою кроків, яка використовувала лінійку Лу Баня в поєднанні з Вісьмома Триграмами та космологією П’яти Фаз. Знання цих асоціацій, без сумніву, допомагало підтримувати рух до стандартизації будівельних компонентів, навіть якщо самі дії слугували ритуальній функції. Вимірювання дозволяло теслям і домовласникам “уявити, що вони мають контроль над річчю, яка є поза контролем, – щастям, оскільки вони можуть обирати правильні чи хибні вимірювання”. Традиційні калібровані футові лінійки зазвичай робилися з дерева чи металу й передавалися від майстра до учня. Хоча їх складно знайти сьогодні, нові металеві рулетки зі сприятливими / несприятливими інтервалами, позначеними для використання самодіяльними теслями, можна відшукати в деяких крамницях на Тайвані [Ruitenbeek 1993, 169–170; Knapp 1999, 49–50].

У традиційному Китаї, як і в багатьох інших країнах світу, існувало майже універсальне повір’я, що теслі й мулярі володіли не лише майстерністю, необхідною для їхніх ремесел, а й знанням заклинань і формул, що могли завдати шкоди домогосподарству. Підмайстри теслярів і мулярів справді знали специфічні заходи, що могли бути здійснені, щоб помститися за прояви зневаги, приниження чи погане поводження з боку тих, хто найняв їх будувати житло. Техніки прокляття житла й родини зазвичай передавалися в усній традиції від майстра до учня як мнемонічні вірші. Багато з них також потрапило до ілюстрованих посібників, і деякі продовжують існувати [Knapp 1999, 52]. Сторінка з “Лу Бань цзін” пояснює дванадцять із двадцяти семи “таємних” сприятливих і зловорожих чарів, які доступні ремісникам. Вони можуть принести щастя чи нещастя в домогосподарство. Із цих дванадцяти лише троє є доброзичливими, щодо решти, то одне з них описується так: “Меч із шовковим шнурком, обв’язаним довкола руків’я, закопаний десь біля будинку, накличе чвари в родині й призведе до того, що багато її членів повісяться”. Інше пояснюється таким чином: “Чоловік, який тримає списа, їдучи на коні, забезпечить, що член родини стане славетним генералом, але він буде вбитий у битві” [Ruitenbeek 1993, 298–305; Knapp 1999, 52].

Названі Вольфрамом Еберхардом будівельною магією, чимало форм цього базованого на амулетах чаклунства, що використовувалися в провінції Чжецзян, були каталогізовані Цао Сун’є в 1930-х роках [Eberhard 1970, 50–65]. Добре знаючи про потенційну загрозу, що походила від дій ремісників, домогосподарства часто намагалися протистояти будівельному чаклунству, використовуючи нейтралізуючі амулети у спробі отримати контроль над подіями й життям. Багато з цих дуелянтських практик можна було спостерігати ще наприкінці ХХ століття [Knapp 1999, 52].

Магічні об’єкти чи амулети, що впливали на удачу родини, могли бути приховані в декількох частинах дому. Буденні предмети, які використовували теслі й мулярі в будівельному чаклунстві, зазвичай таїлися всередині набивних чи цегляних стін, серед анкерних і стропильних балок або писалися в непомітних місцях усередині структури будівлі, коли та споруджувалася. Нерідко вони ховалися в перемишці вікна чи дверей або засовувалися в карнизи, але, можливо, найбільш частим розташуванням був гребеневий брус (у сільській Кореї одне із заступницьких божеств житла, як вважали, мешкало у сволоку і шанувалося чоловіками, а іншим був

пічний бог, який у Кореї (на відміну від Китаю) вшановувався жінками) [Kendall 1987, 172; Bray 1997, 164]. У “Лу Бань цзін” говориться:

“Черепок черепиці і зламана пилка,
Сховані в стику гребеневого бруса,
Спричиняють смерть господаря, повторний шлюб дружини й
Залишення дому синами...
...Якщо дві монети покладені на гребеневий брус, одна зліва й одна справа,
Довге життя, багатство й щастя переважатимуть.
Чоловік здобуде славу, син дістане шляхетний ранг,
А дружина буде нагороджена почесними титулами.
Сини й онуки носитимуть посадові шати для прийдешніх поколінь”

[Ruitenbeek 1993, 302–303, 307; Bray 1997, 164].

У Тонкіні недобророзумні ієноті вставляли в дах будинку, який вони будували, маленькі фігурки з дерева чи паперу, що тримали в руках палицю, ніж або відро. У перших двох випадках фігура, як гадалося, призведе до внутрішнього розбрату або пограбування озброєними грабіжниками. В останньому – вся удача в домашньому господарстві, як вважалося, має вичерпатися таємничою дією відра. Крім того, в комині кухні вони розміщували два зображення, які під дією тяги повітря з димом дуги починали крутитися довкола своїх осей. Це, як передбачалося, викличе безконечні сварки між домогосподарем та його дружиною, які, мабуть, повинні відвертатися одне від одного, як зображення повертаються в комині. Використанням чаклунських засобів, зроблених із дерева, паперу чи соломи, а також малюнків ремісники активували прокляття, які, як очікувалося, мали призвести до хвороби, неприродної смерті, втрати багатства, родинної дисгармонії, шуму вночі, сварок, пожеж, крадіжки, браку спадкоємців чоловічої статі, що спричинило б завершення родинної лінії, та багато інших форм мук і нещастя. І якщо ремісники оцінювали поведження з ними тих, хто їх найняв, як винятково хороше, вони також мали можливість принести родині користь через чари, спрямовані на забезпечення довгого життя й багатства сімейства. Включеним у будівельну магію, відзначену в Чжецзяні в 1930-х роках, було розташування у стінах житлового будинку таких об’єктів, як чаша й пара паличок задля холоду й голоду, хвіст свині або підвода, що містить гроші й спрямовується з будинку, щоб принести в господарство бідність; паперова чи солом’яна фігура особи, щоб з’являлася вночі як привид; тирса, черевик, нитка з чорнилом чи дешицею крові, щоб заподіяти загальну шкоду; солом’яний чоловік, який несе в руці сірника, щоб забезпечити пожежу в домі; барвистий клаптик тканини, щоб у будівлю влучила блискавка й вона згоріла [Frazer 1936, 8; Eberhard 1970, 57, 61; Knapp 1999, 52].

Нейтралізуючі амулети, навпаки, завжди були закріплені скрізь по житлу так, аби вони впадали в очі, деякі розміщувалися, коли житло будувалося, але багато інших додавалися, коли будинок заселявся. Ця дуель між власниками і робітниками традиційно була ризикованою, бо в ній кожен намагався балансувати між потребою забезпечити хороше ставлення іншого й потребою також захиститися від будь-якого можливого поганого поведження з ними. Щоб покращити свої умови роботи й покарати тих, хто не поведився з ними шанобливо, “теслі використовували свою близькість до предківської й геомантичної харизми на свою користь” [Ruitenbeek 1993, 83; Knapp 1999, 52]. Те, що амулети, які захищають дім, можна було бачити в багатьох сільських будинках навіть на межі ХХ–ХХІ століть, є потужним свідченням тяглості віри в усвідомлені й доведені зв’язки між ремісниками та домогосподарством.

Аби протистояти прийомам тесль і мулярів, деякі садиби вдавалися як до універсальних, так і до спеціалізованих амулетів із метою нейтралізувати знане й підозрюване чаклунство. Як прескриптивний контрзасіб, коли будівництво було завершене,

особливе езотеричне писання, зроблене кіновар'ю, виводилося на жовтому папері й приклеювалося до сволюка безпосередньо в день завершення, щоб зламати всі до одного заклинання, накладені під час спорудження. Тоді вітвар присвячувався богу ґрунту (землі) й пічному богові Цзао Цзюневі, “запрошеним на свої відповідні місця”. На додачу виголошувалися відповідні заклинання, щоб зробити житло “вічно безпечним” [Ruitenbeek 1993, 307; Кнарр 1999, 52–54; Bray 1997, 164]. Закладання монет під основою стіни або під порогом дверей також робилося задля сприяння щастю й везінню в будівлі [Williams 1974, 25]. Ці та інші предмети могли бути жертвовними дарами, але вони мусили ще й, як магичні засоби, відводити нещастя і злидарство, а також завдяки магичній силі гарантувати новому будинку і його мешканцям щастя, достаток і благословення [Sartori 1911, 3].

Через те що теслі володіли езотеричним знанням, яке вони могли використати в будь-який момент спорудження будинку, щоб вплинути на удачу родини свого наймача, відносини були сповнені недовіри. Перші два розділи “Лу Бань цзін” представляли теслю як чесного ремісника, що пишається своїми вміннями; останній розділ (очевидно, окрема робота, пов'язана з “Лу Бань цзін” лише за пізньої доби Мін) був написаний із перспективи наймача, перейнятого потребою попередити чи нейтралізувати чаклунство. “Цзябао цюаньцзі” XVIII століття пояснює: “Загалом чаклунство підказане теслям надмірною клієнтською скупістю й заклопотаністю дрібниціями. На мою думку, абсолютно необхідно подавати м'ясо кожні чотири чи п'ять днів. Якщо на додачу до того ви набуваєте дружнього вигляду й говорите добрі слова, якщо ви поводитесь з ними поблажливо, коли ви знаєте, що вони потерпають від голоду й холоду, тоді теслі, безсумнівно, докладуть всі свої зусилля заради вас”.

Заключний розділ “Лу Бань цзін” дораджував, однак, не покладатися на випадок, яким би щедрим хтось не був до трудівників. Він радив обдарувати робітників вином, змішаним із кров'ю собаки, під час церемонії підняття сволюка, щоб гарантувати, що “той, хто практикував магію, впаде жертвою сам [і] все скінчиться щасливо [для власника]” [Ruitenbeek 1993, 111, 141, 305; Bray 1997, 164–165].

Будівництво підземних яо-дун (жител печерного типу) в лесових плоскогір'ях Північного Китаю явно не включало підняття гребеневого бруса, оскільки не використовувалися дерев'яні крокви як опора будівлі. Однак встановлення наріжного каменя в кам'яну арку на фасаді печерного житла нагадувало ритуал шан лян і мало схожу мету, теж будучи кульмінацією будівельного процесу. У Північній Шеньсі, як і повсюди в лесових горах, мулярі будували кам'яну арку, що обрамлюватиме фасад, використовуючи видовбану глину як основу. Коли наріжний камінь (хелун ші) був встановлений, муляр проголошував: “Пролом закритий!” Під вибухи феєрверків власник печери кидав пироги, монети та набори для шиття друзям і сусідам, які зібралися. Численні предмети підвішувалися коло хелун ші – пара червоних паличок для їжі, письмовий пензель, плитка чорнила, альманах і червона сумка, в якій містилося “п'ять зерен” – пшениця, просо, сорго, кукурудза й гаолян. Сприятливі римовані двовірші, написані на червоному папері, наклеювалися вздовж кам'яної арки. Повідомляється, що в давнину люди “клали серця трьох невеликих тварин (півня, кролика й дикого фазана) в малий отвір, видовбаний на хелун ші, перед тим, як пожертвувати богам, – аби позбутися злих духів і вберегти людей” [Кнарр 1999, 50]. Досить цікаво, що в Китаї гілки сосни прикріплювалися на верхівці риштувань, на яких стояли будівельники, так, аби ввести в оману мандрівних духів повітря, щоб ті думали, що мандрують над лісом, і не впливали несприятливо на успіх будівельних робіт або не принесли нещастя в дім [Williams 1974, 25]. Тут можна вбачати перегук зі звичаєм народів Європи прикріпляти на фронтоні новозбудованого будинку вічнозелене деревце.

Таким чином, надати будинку неодмінну стабільність, не тільки захистити від усілякого природного й надприродного зла його мешканців, а й створити їм безтур-

ботне, спокійне існування було постійним піклуванням носія традиційної китайської культури при спорудженні оселі. Тому процес будівництва був високосеміотизованим. Важливе місце в ньому займало зведення даху, якому надавалося особливе значення. Адже коли будівництво будинку було завершено і в нього заселялися люди, за їхню безпеку відповідали вже інші обереги, в тому числі й антефікси та керамічні фігурки на гребені даху.

ЛІТЕРАТУРА

- Baker Hugh. Ancestral Images: A Hong Kong Collection.* Hong Kong – Aberdeen, 2011.
- Benedyktowicz Danuta, Benedyktowicz Zbigniew. Dom w tradycji ludowej.* Wrocław, 1992.
- Bray Francesca. Technology and Gender: Fabrics of Power in Late Imperial China.* Berkeley – Los Angeles, 1997.
- Chau Adam Yuet. Miraculous Response: Doing Popular Religion in Contemporary China.* Stanford, 2008.
- Eberhard Wolfram. Dictionary of Chinese Symbols: Hidden Symbols in Chinese Life and Thought.* London – New York, 1986.
- Eberhard Wolfram. Studies in Chinese Folklore and Related Essays.* Bloomington, 1970.
- Feuchtwang Stephan. An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy.* Ventiane, 1974.
- Frazer James George. The Golden Bough: Afternath. A Supplement to the Golden Bough.* London – Basingtoke, 1936.
- Hayes James. Specialists and Written Materials in the Village World // Popular Culture in Late Imperial China.* Berkeley, 1985.
- Kendall Laurel. Shamans, Housewives, and Other Restless Spirits: Women in Korean Ritual Life.* Honolulu, 1987.
- Knapp Ronald G. China's Living Houses: Folk Beliefs, Symbols, and Household Ornamentation.* Honolulu, 1999.
- Ruitenbeek Klaas. Carpentry and Building in Late Imperial China: A Study of the Fifteenth-Century Carpenter's Manual Lu Ban Jing.* Leiden – New York, 1993.
- Sartori Paul. Sitte und Brauch. Zweiter Teil: Leben und Arbeit daheim und draußen.* Leipzig, 1911.
- Seaman Gary. Winds, Waters, Seeds, and Souls: Folk Concepts of Physiology and Etiology in Chinese Geomancy // Paths to Asian Medical Knowledge.* Berkeley, 1992.
- Seligmann Siegfried. Der böse Blick und Verwandtes: ein Beitrag zur Geschichte des Aberglaubens aller Zeiten und Völker.* Hildesheim, 1985.
- Williams Charles Alfred Speed. Chinese Symbolism and Art Motifs: An Alphabetical Compendium of Antique.* Boston, 1974.